

GDK: 62:903:(497.12)

GOZDNOGOSPODARSKO NAČRTOVANJE V FUNKCIJI RAZVOJA PRI GOSPODARJENJU Z GOZDOVI V SLOVENIJI

Franc GAŠPERŠIČ*

Izvleček

Integralno načrtovanje razvoja gozdov in gospodarjenja je nepogrešljiv pripomoček koncepta mnogonamenskega in sonaravnega gospodarjenja z gozdovi. V referatu je kratko predstavljena filozofija gozdnogospodarskega načrtovanja, obrazložene so kakovostne zahteve in pogoji načrtovanja razvoja gozdov ter podan kratek pregled razvoja tega koncepta v Sloveniji. Posebej so prikazane potrebe po vključevanju takega koncepta načrtovanja kot pripomočka v sistem vodenja gospodarjenja z gozdovi in v prostorsko planiranje.

Ključne besede: gozdnogospodarsko načrtovanje, načrtovanje razvoja gozdov, gozdarski management, prostorsko planiranje

FOREST MANAGEMENT PLANNING AS A FUNCTION OF FOREST MANAGEMENT DEVELOPMENT IN SLOVENIA

Abstract

Integrated planning of forest development and of forest management is an indispensable tool of multiple-use and close-to-nature forest management. The paper briefly outlines philosophy and requirements as to the quality and conditions for forest management planning and presents a short overview of the development of this concept in Slovenia. It also discusses the need for the inclusion of such a planning concept as a tool into the system of forest management and landscape planning.

Key words: forest management planning, forest development planning, forest management, landscape planning

* dr. redni profesor, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, 1000 Ljubljana, Večna pot 83, SLO

1 UVOD

Mnogonamensko in sonaravno gospodarjenje z gozdovi, ki sta temeljni razvojni usmeritvi gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji, zahtevata drugačen način razmišljanja od še vedno prisotne mehanistično-deterministične in monofunkcionalne miselnosti. Naloga gozdnogospodarskega načrtovanja je organizacija gospodarjenja z gozdovi v skladu s tema dvema doktrinarnima zahtevama (mnogonamenskostjo in sonaravnostjo). Da bi se nova miselnost uveljavila, je treba, tako kažejo izkušnje, stalno opozarjati nanjo in zato tudi marsikaj večkrat ponoviti.

Mnogonamenskost in sonaravnost kot kvalitetni zahtevi pri gospodarjenju z gozdovi sta medsebojno pogojeni, druga je pogoj prvi. Vsaka od njiju postavlja svoje zahteve metodologiji gozdnogospodarskega načrtovanja. Prva zahteva integralno in medsebojno temeljito usklajeno načrtovanje vseh dejavnosti v gozdu za harmonično uresničevanje mnogonamensko oblikovanih gozdnogospodarskih ciljev, druga pa zahteva načrtovanje, ki je organizirano kot neprekinjen proces učenja in inoviranja (kontrolna metoda). Oboje skupaj šele predstavlja ustrezno vsebinsko podlago za sodobno načrtovanje razvoja gozdov in gospodarjenja. Uveljavljanje mnogonamenskosti in sonaravnosti pri gospodarjenju z gozdovi pomeni izreden premik k višji intenzivnosti, kakovosti in kulturi celotnega ravnanja z gozdovi.

2 TEMELJNA FILOZOFSKA IZHODIŠČA SODOBNEGA GOZDNOGOSPODARSKEGA NAČRTOVANJA

2.1 Metodologija gozdnogospodarskega načrtovanja mora izhajati iz temeljnih lastnosti gozdnih ekosistemov

Gozdni ekosistemi so kompleksni kibernetiski sistemi z naslednjimi značilnostmi: so zelo zapleteni, dinamični (v stalnem razvoju), nedeterminirani ter samoregulacijski in samoorganizacijski, torej adaptivni in upravljivi.

S kompleksnostjo sistema narašča njegova sposobnost samoregulacije in samoorganizacije, ki je, še posebno izrazito v primeru gozdnih ekosistemov, pogoj za njihovo stabilnost oziroma zanesljivost (varnost) delovanja. Višje

spособnosti za delovanje in s tem tudi za "preživetje sistema" so torej v njegovi večji kompleksnosti.

V delovanju (obnašanju) gozdnih ekosistemov se vedno odraža kombinacija zakonitega in slučajnega. Stabilen (zdrav) gozdni ekosistem odlikuje učinkovito delovanje notranjih samoregulacijskih in samoorganizacijskih mehanizmov, ki vzdržujejo visoko stopnjo trdnosti (verjetnosti) notranjih sistemskih povezav, kar se končno kaže tudi v boljši predvidljivosti prihodnjega obnašanja sistema. V prihodnjem razvoju labilnih gozdnih ekosistemov pa igrajo slučajni vplivi bistveno večjo vlogo, zato je njihov prihodnji razvoj slabše predvidljiv.

Posebnost ekoloških sistemov in še prav posebno gozdnih ekosistemov so učinki (posledice) z dolgo časovno kasnitvijo. To pomeni, da se gozdni ekosistemi pod vplivi nanje (z ukrepi) tudi zelo dolgo časa obnašajo pufersko, posledice napačnega ravnanja z njimi se vedno pokažejo, vendar potuhnjeno, tudi z veliko kasnitvijo.

Na podlagi naštetih lastnosti gozdnih ekosistemov je za načrtovanje njihovega prihodnjega razvoja mogoče izpeljati nekatera temeljna pravila in zahteve:

- Naloga načrtovanja je ustvarjalno skrbeti za razvoj gozdnih ekosistemov v skladu z njihovimi naravnimi razvojnimi silnicami in vedno novimi družbenimi potrebami. Gozda v večini primerov ne oblikujemo od začetka, tako kot tehnične sisteme, saj že obstaja, ima svojo zgodovino (pretekli razvoj), se naprej razvija in v tem razvoju stalno spreminja. Gozdov zato tudi ne oblikujemo v nekaj dokončnega (kot pri projektiranju tehničnih sistemov), ampak jih le *ustvarjalno usmerjamo v njihovem razvoju*. Zaradi dolgoročnosti življenjskih in proizvodnih ciklusov v gozdu in nujnosti dinamičnega prilagajanja spremembam, gozdnogojitvenih ciljev (modelov mnogonamenskih gozdov) praviloma *ne realiziramo*, tako kot v gradbeništvu, tehniki, ampak jih le *apliciramo*, t.j. uporabljamo jih za *izpeljavo ukrepov za usmerjeno ravnanje z gozdom*. Težišče naših (gozdnogospodarskih) načrtov je na *oblikovanju ukrepov*, medtem ko je težišče načrtov v gradbeništvu in tehniki na *oblikovanju cilja*, to je modela bodočega tehničnega objekta n. pr. stanovanjske hiše, avtomobila, letala, ki se natančno v taki obliki tudi dejansko realizira.
- Ker je gozdni ekosistem v neprestanem razvoju, tudi odločitve za katerikoli cilj ali ukrep v tem sistemu ne moremo sprejeti kot izoliran in enkratni akt kot pri

projektiranju tehničnih sistemov, ampak le vključeno v kontinuiran razvojni proces gozda in njegovega družbenega okolja, kjer pa je tudi najboljša odločitev le *začasno* (ne glede na to koliko traja) in *lokalno* dobra. Stalno spreminjanje (razvoj) v gozdnih ekosistemih in v njihovem družbenem okolju rojeva namreč tudi nove probleme in nove poglede na stare. Gozdnogospodarsko načrtovanje je ob stalni spremljavi razvoja gozdov in gospodarjenja zasnovano kot neprekinjen proces *razvijanja* in *apliciranja* (ne realiziranja) ciljev ter *inoviranja* ukrepov, je tipična *procesna naloga*.

- Gozdnogospodarsko načrtovanje mora v čim večji meri obvladati kompleksnost gozdnih ekosistemov. V tem je njegoa kreativnost in učinkovitost.

Našteta enostavna dejstva so temeljnega pomena za razumevanje sodobne metodologije gozdnogospodarskega načrtovanja.

2.2 Razvit kognitivni proces - nujno potrebna kvaliteta sodobnega gozdnogospodarskega načrtovanja

Načrtovanje mnogonamenskega in sonaravnega gospodarjenja z gozdovi zahteva izrazito *celosten (sistemsko-evolucijski, integralen) pristop*, ki naravo gozda in njegovo družbeno okolje obravnava kot velika in zelo zapletena dinamična sistema v njuni vzajemni povezanosti in soodvisnosti. Velja pravilo:

Čim bolj zapleten in kompleksen je sistem, tem bistvenejši za njegovo funkcioniranje je dejavnik celostnosti.

Vsaka razvojna naloga, zlasti v zasebnih gozdovih, je hkrati biološki, gospodarski in družbeni problem.

(Eko)sistemski način razmišljanja je izrazito celosten, je razmišljanje o velikih, notranje temeljito prepletenih (strukturiranih) celotah, kjer ima vsak vpliv več posledic in vsaka posledica več vzrokov. Hkrati gre tudi za premik od raziskave struktur k raziskavi procesov (dogajanj v sistemih). Sistemsko razmišljanje je hkrati *sistematično* (analitično) in *integralno* (celostno).

Sistemsko-evolucijski pristop h gozdnim ekosistemom pomeni *ustvarjalno dojeti in razumeti življenje v gozdu in usmerjanje njegovega razvoja v smislu ohranjanja in*

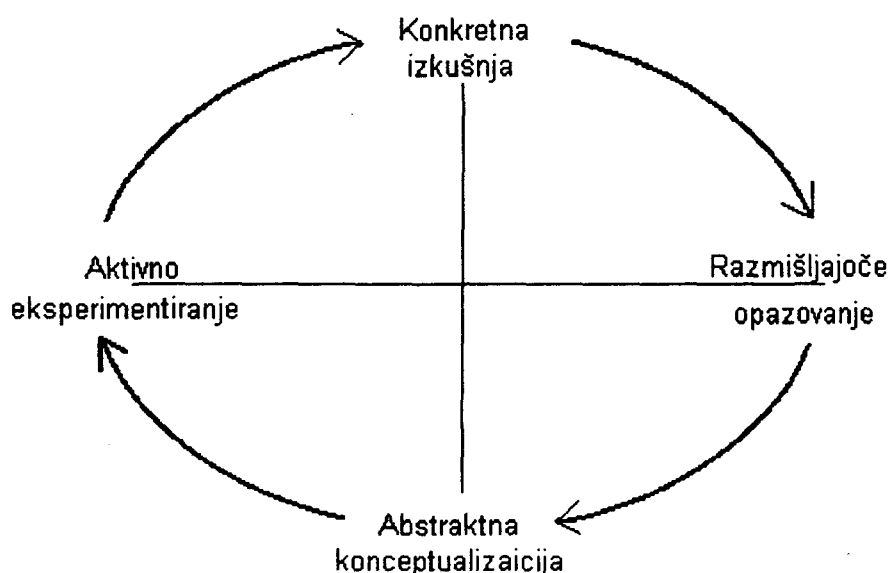
krepite njegove biološke pestrosti, t.j. stabilnosti in zanesljivosti njegovega delovanja.

Pri odkrivanju in pojasnjevanju razvojnih procesov v gozdovih smo zaradi reakcij z dolgimi kasnitvami prisiljeni iskati (raziskati) vzroke daleč nazaj v preteklost, da bi odkrili silnice, ki narekujejo sedanji razvoj gozdov.

Za koncept načrtovanja, ki naj stalno razvija (inovira) mnogonamensko in sonaravno gospodarjenje z gozdovi ima *kognitivni (spoznavni) proces* nedvomno eno ključnih vlog. Za spoznavanje razvojnih (življenjskih) procesov v gozdu so zelo zanimiva nekatera novejša dognanja s področja *splošne spoznavne teorije*.

Po Kolbu (MARENTIČ-POŽARNIK 1995) je učenje proces, v katerem se stalno razrešuje dialektično nasprotje med dvema dimenzijama spoznavanja:

- eno omejujeta pola dojemanje na podlagi izkušenj in razumevanje na osnovi abstraktno-logičnega razmišljanja;
- drugo pa aktivno delo (praksa) in vase obrnjeno razmišljajoče opazovanje.

Krog izkustvenega učenja po Kolbu (MARENTIČ-POŽARNIK 1995)

Učenje je dialektičen proces, v katerem se integrirajo izkušnje in *pojmi (teorija)* ter *opazovanje* in *akcija (praksa)*. Zelo pomembna je povezanost med teoretičnimi in praktičnimi sestavinami v tem procesu. Konkretna izkušnja je preizkus veljavnosti abstraktnih pojmov, daje nam življenjskost, oprijemljivost in osebni smisel.

Gospodarjenje z gozdom moramo sprejeti *kot neprekinjen in trajno kontroliran eksperiment*, gozdnogospodarsko načrtovanje pa *kot proces neprekinjenega učenja ob tem eksperimentu* ter adaptiranja na novo nastale, ali na novo spoznane razmere, ne pa kot avtoritativno doseganje vnaprej togo postavljenih dolgoročnih ciljev, razumljenih kot nekaj relativno zaključenega oziroma končnega.

Eksperimentalna metoda, kot jo definira moderno naravoslovje (PRIGOGINE/STENGERS 1982), je *komuniciranje z naravo*, poskus vzpostavitve dialoga z njo, pomeni stapljanje teorije in prakse.

Za uspešno sonaravno ravnanje z gozdom je nujen "*eksperimentalni dialog*" z naravo gozdnih ekosistemov. Bistvo spremljave gospodarjenja in razvoja gozdov je *kontinuiran proces učenja z delom*. Za izkustveno učenje je nujna aktivna vpletenost v prakso (izkušnjo), hkrati pa tudi razmišljanje (refleksija) o izkušnji (MARENTIČ-POŽARNIK 1995 po KOLBU).

Eksperimentalno metodo (kot obliko dialoga z gozdom) moramo sprejeti kot temeljno metodo *odkrivanja* in *preverjanja* (*potrjevanja*) ključnih notranjih informacij o dogajanjih v gozdnih ekosistemih.

Te informacije nastajajo kot *produkt miselnih procesov* oziroma *miselnega eksperimenta*, t.j. ustvarjalnega (miselnega) manipuliranja z najrazličnimi viri razpoložljivih informacij o konkretnem gozdnem ekosistemu in o dosedanjem ravnanju (gospodarjenju) z njim.

V procesu produciranja nove informacije (v miselnem eksperimentu) kombiniramo *logične metode* in *intuicijo*, t.j. *eksaktno logično analizo*, *kreativno fantazijo* in svoje *praktične izkušnje*. Takšna kombinacija raznih sposobnosti razmišljanja in spoznavanja *spodbuja intelektualno spretnost* (*prožnost*) *mišljenja*, ki je pogoj nastajanja novih idej oziroma rešitev problemov.

Novo informacijo, produkt tega ustvarjalnega procesa, moramo sprejeti kot *miselni vzorec* oziroma *hipotezo*, ki je lahko tudi napačna in jo je treba preveriti (potrditi) v praksi. Očitno je, da spoznavni proces od začetnega opazovanja in miselnega urejanja opazovanih dejstev in pojavov v gozdu do ustvarjalne produkcije nove informacije in njene potrditve v praksi najlažje sklene dober vodja krajevne enote Zavoda za gozdove, ki je pri svojem delu takorekoč dnevno in skoraj intimno povezan z reševanjem določenih problemov.

3 ZAHTEVANA KAKOVOST GOZDNOGOSPODARSKEGA NAČRTOVANJA KOT NAČRTOVANJA RAZVOJA

Mnogonamensko in sonaravno gospodarjenje z gozdovi je mogoče uveljaviti le s sistemom načrtovanja razvoja gozdov in gospodarjenja. Že samo uveljavljanje načela trajnosti, ki praktično gledano predstavlja stalno težnjo k dinamičnemu ravnovesju med naraščajočimi potrebami družbenega razvoja in možnostmi, ki jih nudi specifična narava gozda, je tipična naloga *strateškega razvojnega razmišljanja*.

Sodobno gozdnogospodarsko načrtovanje mora biti organizirano kot *ofenzivno sredstvo* iskanja možnosti ter obvladovanja kompleksnosti v prihodnjem razvoju gozdov in družbenega okolja, tradicionalno urejanje gozdov pa je imelo izrazito pasivno vlogo načrtovanja donosov lesa.

Strateško načrtovanje razvoja se ukvarja s temeljnimi odločitvami pri usmerjanju razvoja gozdov in gospodarjenja, je proces ustvarjalnega reševanja razvojnih problemov. Naloga načrtovanja razvoja gozdov in gospodarjenja je *permanentna aktualizacija* (adaptiranje, prenavljanje) *celotnega sistema ciljev*, ki nam služijo kot vodilo pri načrtovanju.

Nekatere temeljne kakovosti razvojnega načrtovanja:

- Domena razvojnega načrtovanja so dolgoročni cilji in reševanje strateških, problemov, kot so: aktiviranje rastiščnih potencialov, izraba rastnih zmogljivosti gozdnih sestojev, reševanje specifičnih problemov, povezanih s trajnostjo gozdov, donosov in njihovih funkcij, reševanje konfliktov, povezanih z razvojem gozdov (n. pr. neusklajenost med gozdom in divjadjo), racionalnost vlaganj v gozdove in podobno.
- Strateške razvojne odločitve so odločitve z dolgoročnimi učinki in širokim vplivnim območjem.
- Načrtovanje razvoja gozdov ima pogosto opravka z reševanjem kompleksnih problemov in mora biti zato *inovacijsko orientirano*. Pri načrtovanju razvoja gozdov in gospodarjenja je inovacija ofenzivni element. Da bi nam po intuitivni poti šinila nova ideja (rešitev problema), je treba s problemi živeti in o njih

intenzivno razmišljati (KEDROV 1987). Razvojno načrtovanje je proces kritičnega načina razmišljanja in s tem tudi oblikovanja ustvarjalnega gozdarskega strokovnjaka.

- Načrtovanje razvoja gozdov (in gospodarjenja) je kompleksna in težko pregledna naloga, zato je treba načine reševanja problemov *postopno razviti*. V ta namen imamo oblikovan sistem gozdnogospodarskega načrtovanja od velikoprostorske (območne) ravni do detajla. Najprej oblikujemo *temeljne območne strategije* za razvoj gozdov in gospodarjenja, ki jih nato v vertikalno organiziranem sistemu načrtovanja (območje, enota, detajl) postopno in konkretnim razmeram prilagojeno pretvarjamo v vedno bolj konkretne ukrepe. Če ne postopamo tako, tvegamo, da se vedno znova znajdemo v slepi ulici, ko bi pri gospodarjenju z gozdovi sicer nekaj počenjali, vendar s tem ne bi reševali, ali pa bi neustrezno reševali strateške probleme razvoja gozdov. Taktične in operativne odločitve morajo biti vedno usklajene s strategijo reševanja temeljnih razvojnih problemov, ki ima *celosten pregled* nad problemsko situacijo.
- Mnogonamensko in sonaravno gospodarjenje z gozdovi *zahtevata integralno načrtovanje vseh dejavnosti v gozdu*, kjer je treba s temeljito preišljenimi in medsebojno usklajenimi ukrepi poskrbeti za harmonično doseganje gozdnogospodarskih ciljev. Izostanek, neprejšljenost in neusklajenost kateregakoli sicer potrebnega ukrepa v sistemu prizadene celovitost pri uresničevanju gozdnogospodarskih ciljev in v ekstremnem primeru celo izniči pozitivne učinke preostalih (temeljito preišljenih in medsebojno usklajenih) ukrepov. Načrtovanje ukrepov posameznih dejavnosti v gozdu zato ne sme biti neodvisno (izolirano), ampak le temeljito medsebojno usklajeno, kjer so vse dejavnosti v gozdu vključene v integralno in soodvisno celoto "*sistem gozdnogospodarskih ukrepov*". Za takšno koordinacijo ni bolj usposobljene in poklicane discipline kot je gozdnogospodarsko načrtovanje.
- Razvojno načrtovanje ni statična ali celo kampanjska naloga enkrat v desetletju (žal jo pogosto tako pojmuje), na kar se lahko prepustimo pozabi, ampak je *procesna naloga*, je stvar permanentne aktivnosti in stalne odgovornosti do razvojnih problemov. Medtem ko se v tradicionalno pojmovanem urejanju gozdov spravimo k odločanju enkrat v desetletju (ob obnovah gozdnogospodarskih načrtov), je pri sodobno (razvojno) koncipiranem gozdnogospodarskem načrtovanju to permanentna naloga, ki je podobna "navigaciji". Takšno načrtovanje vključuje tudi zanesljivo letno kontrolo nad uresničevanjem načrtovanega na vseh ravneh.

- Čim bolj sta pri načrtovanju v ospredju zahtevi po *inoviranju* in *fleksibilnosti*, tem bolj mora biti načrtovanje razvoja gozdov oprto na *stalen proces učenja* ob delu z gozdom in spremljavi njegovega razvoja. Potrebna je "*permanentna aktualizacija*" razvojnega koncepta v celotnem sistemu gozdnogospodarskega načrtovanja, kar med drugim zahteva tudi zelo ažuren, prožen ter vsebinsko diferenciran postopek potrjevanja gozdnogospodarskih načrtov in njihovih sprememb. Obnove načrtov gospodarskih enot in skrbna spremljava (kontrola) gospodarjenja in razvoja gozdov sproti prinašajo *spremembe* (nova stanja) in *nova spoznanja* ter s tem možnost povratne presoje ustreznosti območnih strategij za usmerjanje razvoja gozdov, v nekaterih pogledih pa celo državne politike, ki se nanaša na razvoj gozdov. Ideja kontrolne metode kot temeljna sestavina načrtovanja razvoja gozdov se tu kaže v *stalnem iskanju možnosti* ter kot *varnost* (zanesljivost) in s tem kvaliteta v gozdnogospodarskem načrtovanju.
- Gozdnogospodarsko načrtovanje, razumljeno kot razvojno načrtovanje, je v nasprotju s togo pojmovano desetletno veljavnostjo gozdnogospodarskih načrtov. Razvojno načrtovanje mora pravočasno reagirati s spremembami na novo nastale ali na novo spoznane razmere v gozdu in njegovem družbenem okolju. Takšno načrtovanje je *adaptiven upravljalški proces*, podoben procesu navigacije.

4 RAZVOJ SODOBNEGA KONCEPTA NAČRTOVANJA RAZVOJA GOZDOV V SLOVENIJI

Bistven pogoj za ta razvoj je bil izpolnjen z oblikovanjem gozdnogospodarskih območij in organizacijskih enot (gozdnih gospodarstev) v okviru območij leta 1948 ter služb za gozdnogospodarsko načrtovanje pri gozdnih gospodarstvih (leta 1951). V Sloveniji imamo (vsaj konceptualno) razvit *sistem gozdnogospodarskega načrtovanja* (območni načrt, načrt gospodarske enote, izvedbeni načrt), kar je redkost tako na zapadu kot na vzhodu Evrope in predstavlja izredno kvaliteto pri uveljavljanju razvojnega načrtovanja. Že ob začetku urejanja gozdov v povojnem obdobju je bilo sprejeto načelo, da morajo biti z gozdnogospodarskim načrtovanjem zajeti vsi gozdovi.

Po začetnih poskusih urejanja zasebnih gozdov po parcelah v sredini petdesetih let (kartotečna oblika načrta za lastniško in prostorsko ločeno gozdno parcelo) se

je v Sloveniji hitro uveljavil model "skupnega (vendar notranje diferenciranega) gozdnogospodarskega načrta" za vse kategorije lastništva v okviru gospodarskih enot oziroma območij.

Pojem "načrtovanje razvoja gozdov", s katerim se vsebinsko presega okvir starega urejanja gozdov s težiščem na načrtovanju donosov (etata), se je začel pri nas intenzivno uveljavljati po letu 1970, ko so bili prvič izdelani območni gozdnogospodarski načrti. V gozdnogospodarsko načrtovanje sta bila uvedena kategorizacija gozdov na *gospodarske razrede in okvirno načrtovanje razvoja gozdov* z oblikovanjem gozdnogojitvenih ciljev in smernic po gospodarskih razredih. Opredeljevanje gozdnogojitvenih ciljev (modelov mnogonamenskih gozdov) po gospodarskih razredih je tipična naloga *oblikovanja (arhitekture) gozdov* in nepogrešljiv sestavni del načrtovanja razvoja gozdov. Tem vprašanjem je bilo v strokovnem tisku in celo v polemikah dano veliko pozornosti.

Pomemben impulz razvoju nove miselnosti na področju gozdnogospodarskega načrtovanja je dalo posvetovanje na gozdarskih študijskih dnevih 1977, posvečenih temeljnemu vprašanju razvoja gozdnogospodarskega načrtovanja. Obdobje po letu 1970 je obdobje zelo intenzivnih razprav o konceptualnih vprašanih gozdnogospodarskega načrtovanja, ki traja še danes (ANKO 1979, GAŠPERŠIČ 1976, 1979, 1981, 1987a, b, 1988, 1989, KOŠIR 1979, KRIVEC 1979, MLINŠEK 1979, SIMONIČ 1979, WINKLER 1979). Zlasti intenzivne so bile razprave v okviru komisije za potrjevanje območnih gozdnogospodarskih načrtov pri nekdanjem Republiškem komiteju za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter v okviru komisije za urejanje gozdov pri Splošnem združenju gozdarstva Slovenije. V obnovah območnih načrtov leta 1980 in 1990 ter v potrditvenem postopku (glej GAŠPERŠIČ/KOTAR 1986) je bila načrtovanju razvoja gozdov posvečena osrednja pozornost.

Brez velikoprostorskega pristopa (območni načrt) si je načrtovanje razvoja gozdov težko zamisliti. Območni gozdnogospodarski načrt je mesto *strateškega načrtovanja razvoja gozdov in gospodarjenja*. Kvaliteta gozdnogospodarskega območja kot stalnega okvirja za načrtovanje razvoja gozdov in gospodarjenja je prav v *specifiki razvojnega koncepta* in v *možnostih za njegovo stalno inoviranje*. Gozdnogospodarska območja v Sloveniji se med seboj zelo razlikujejo po naravnih, gozdnorazvojnih (pretekli razvoj gozdov), problemskih in družbenih pogledih, kar vse zahteva zelo specifične koncepte za razvoj gozdov in reševanje problemov. Po skoraj 50 letih načrtovanja in območnega gospodarjenja z gozdovi so v vsakem območju nastali bogati viri informacij in izkušenj. Da bi pravilno

ocenili kvaliteto našega sistema načrtovanja razvoja gozdov, se je treba seznaniti z najnovejšimi tendencami v razvoju gozdnogospodarskega načrtovanja tako na zapadu kot na vzhodu Evrope, kjer šele sedaj razvijajo strateško obliko načrtovanja na velikoprostorski ravni (BACHMANN 1990, HLADIK in kolektiv 1995). Škoda, da pri nas nismo bolj uspeli pri izpopolnitvi celotnega sistema gozdnogospodarskega načrtovanja v praksi. Vzroki, da nam to ni bolj uspelo so predvsem organizacijske narave.

5 POTREBNI POGOJI ZA KAKOVOSTNO RAZVOJNO NAČRTOVANJE IN NJEGOVO AKTIVNO VLOGO V PROCESU VODENJA PRI GOSPODARJENJU Z GOZDOVI

Zaradi omejenega obsega prispevka bomo te pogoje le kratko predstavili:

- Temeljnega pomena je ustrezna filozofija oziroma način razmišljanja, ki nam omogoča stalno razvijanje načrtovalnih metod in pripomočkov oziroma najdenje pri reševanju kompleksnih problemov.
- Usodnega pomena za kakovost in hkrati tudi ceno gozdnogospodarskih načrtov je *pripravljalna faza* (program obnove gozdnogospodarskega načrta), kjer že pred pričetkom obnove gozdnogospodarskega načrta opredelimo temeljne probleme, določimo naloge, izberemo ustrezne metode, skratka, kjer si že v izhodišču odpremo možnosti za kasnejše ustvarjalno reševanje problemov. Če stalno spremljamo razvoj gozdov in gospodarjenje (kontrolna metoda), če torej živimo s problemi, tedaj ni težko opredeliti izhodišča za obnovo gozdnogospodarskega načrta. Pomembna naloga pripravljalne faze je tudi v tem, da glede na kvaliteto gozdov in razvojne probleme v njih dosežemo ustrezen odnos med uporabno vrednostjo (koristmi) in stroški za načrt. Od tod potreba po zelo diferenciranem postopku obnavljanja načrtov gozdnogospodarskih enot, kjer je v načelu mogoče poceni izdelati tudi odličen načrt. Po istem kopitu izdelani načrti so znak nizke ustvarjalnosti, ki se ji pogosto pridruži tudi neracionalnost (nesorazmerje med ceno načrta in njegovo uporabno vrednostjo).
- S spremljavo gospodarjenja z gozdovi in razvoja gozdov sta načrtovanje in praksa gospodarjenja z gozdovi zraščena v informacijsko enoten proces. Če se načrtovanje ne napaja z izkušnjami in novimi spoznanji pridobljenimi s skrbno

spremljavo razvoja gozdov, ne moremo pričakovati napredka, saj ta v veliki meri prihaja od znotraj - od prakse gospodarjenja z gozdovi, zato je vloga vodje krajevne enote Zavoda za gozdove pri obnovah gozdnogospodarskih načrtov nepogrešljiva. Funkcije vodij krajevnih enot pri nas vse doslej v tem smislu niso bile usrezno opredeljene, zato se naše načrtovanje ne razvija tako kot bi se moralo.

- Načrtovanje mnogonamenskega in sonaravnega gospodarjenja z gozdovi je informacijsko zelo zahtevno. Potrebuje čim bolj *celostno informacijo o gozdu ter o njegovem gospodarskem in družbenem okolju*.

Urejanje gozdov je že po tradiciji nosilec informacijskega sistema o gozdovih in o gospodarjenju. Kvaliteta informacijskega sistema (podrobnost, natančnost, zanesljivost) postaja žal vedno slabša, s tem pa tudi kvaliteta odločitev in z njimi kvaliteta gozdnogospodarskih načrtov. Na republiški ravni (nekdanjem RKKGP in sedanjem ministrstvu) vsaj desetletje nazaj ni bilo moči in pripravljenosti za vsebinsko oblikovanje ustrežnejšega informacijskega sistema o gozdovih in gospodarjenju z njimi. Podcenjujemo pomen vsebinskih (mehkih) informacij o razvojnih procesih (dogajanjih) v gozdovih. Gozdnogospodarsko načrtovanje namreč ni le zbiralec, ampak tudi producent novih informacij o razvojnih procesih v gozdnih ekosistemih ter o možnostih vplivanja nanje. Z zagledanostjo v vsemogočnost prostorskih (geografskih) informacijskih sistemov (GIS) pogosto pozabljamo na ključne vsebinske informacije, do katerih se lahko dokopljemo le v stiku z gozdom (z delom v gozdu) in ustvarjalno predelavo najrazličnejših razpoložljivih informacij. Odnos do dokumentacije o gozdovih in gospodarjenju ter njeno arhiviranje postajata vedno bolj problematična, kar ni le strokovna, ampak tudi kulturna sramota.

- Preverjanje uspešnosti preteklega gospodarjenja z gozdovi ob obnovah gozdnogospodarskih načrtov je zelo pomemben sestavni del v procesu načrtovanja razvoja gozdov na načelih kontrolne metode in merilo kvalitete ter avtoritete (kritičen odnos do preteklega gospodarjenja) gozdnogospodarskega načrtovanja. Pogoji za njegovo uspešnost je ustrezen informacijski sistem o gozdovih in o gospodarjenju z njimi.
- H kvaliteti gozdnogospodarskega načrtovanja lahko veliko prispeva ustrezen postopek potrjevanja gozdnogospodarskih načrtov. Potrjevanje načrtov je kritičen odnos do njihove kakovosti. Pri dajanju kritičnih pripomb na preteklo gospodarjenje, na obnovljene gozdnogospodarske načrte in uporabi zakonske (državne) moči v tem postopku je potrebna dokajšnja mera vzdržljivosti, saj

zlasti ostra kritika kvalitete gozdnogospodarskih načrtov vedno sproži nasprotne reakcije (protiudarce). Zato je pri potrjevanju načrtov potrebno dobro poznati problematiko, imeti bogate izkušnje ter strokovni ugled. Če tega ni, se zatekamo k formalnemu potrjevanju (žigosanju) načrtov. Resen potrditveni postopek pomeni priznanje in spodbudo dobrim sestavljalcem načrtov, medtem ko formalen in neažuren postopek deluje zelo negativno na celotno službo gozdnogospodarskega načrtovanja in kompromitira resno zamišljeno inštitucijo potrjevanja gozdnogospodarskih načrtov. Absurdno je, da nam ta pomembna finalna faza pri obnovah gozdnogospodarskih načrtov, ki je ključnega pomena za kvaliteto gozdnogospodarskega načrtovanja, ne deluje tako kot bi morala.

- Hitro (spretno) spreminjanje gozdnogospodarskih načrtov ob *spremenjenih* (n. pr. naravne katastrofe) ali ob *na novo spoznanih* (s skrbno spremljavo gospodarjenja in razvoja gozdov) *razmerah*, nedvomno zelo prispeva h kvaliteti in avtoriteti gozdnogospodarskega načrtovanja. Računalnik nam lahko do skrajnosti racionalizira izdelavo in izpis sprememb gozdnogospodarskih načrtov. Žal se dogaja, da celo ob velikih naravnih katastrofah ne reagiramo z ustreznim spreminjanjem oziroma aktualiziranjem gozdnogospodarskih načrtov, zaradi česar prihaja tudi do težkih špekulacij pri gospodarjenju z gozdovi in kompromitiranja (razvrednotenja) avtoritete gozdnogospodarskega načrtovanja. Če gozdnogospodarsko načrtovanje sprejmemo kot *procesno nalogo*, potem bi moralo biti potrjevanje gozdnogospodarskih načrtov in njihovih sprememb ter prilagoditev ne le ažurno, ampak, v skladu s spreminjanjem razmer v gozdovih in v družbenem okolju, tudi bolj gibčno ter diferencirano, pač odvisno od tega, ali gre za kapitalna vprašanja, kjer je potreben poročevalec, morebitni terenski ogledi in razprava pred komisijo, ali pa gre za skoraj rutinska vprašanja, ki jih lahko hitro opravi odgovorna oseba na ministrstvu.

- Gozdnogospodarski načrt enote je nepogrešljiv pripomoček za inšpekcijski nadzor pri gospodarjenju z gozdovi. Kvaliteten in dosleden inšpekcijski nadzor pa je (povratno) pomembna spodbuda za kvalitetno gozdnogospodarsko načrtovanje in njegov ugled. Pri inšpekcijskem nadzoru so nujne skoraj iste osebne kvalitete kot so bile prej našteje za potrditveni postopek, saj gre za kritičen odnos do prakse pri gospodarjenju z gozdovi. Pogoji za inšpekcijski nadzor je kvaliteten, vsestransko preverjen (v potrditvenem postopku) in potrjen načrt. Strokovno nepoglobljen in neažuren postopek potrjevanja gozdnogospodarskih načrtov ne razvrednoti le kakovosti in ugleda gozdnogospodarskega načrtovanja, ampak povsem ohromi tudi delovanje

gozdarske inšpekcijske službe. Če naj bo inšpekcijska služba učinkovita, mora imeti ustrezna pooblastila. Z zakonom predvideti visoke kvalitetne zahteve za gospodarjenje z gozdovi in hkrati "mehko inšpekcijo" za njegov nadzor, je prozorna dvoličnost, ki ne pelje nikamor.

- Gozdnogospodarsko načrtovanje je navsezadnje le sredstvo, ki naj ob neki sistemski (zakonski) ureditvi gospodarjenja z gozdovi prispeva k njegovi uspešnosti. Kakšno *ustvarjalno* in *motivacijsko klimo* nudi sedanja ureditev gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji gozdnogospodarskemu načrtovanju, naj s pomočjo naštetih in drugih kvalitetnih pogojev presoja bralec tega referata.

- Razvojno načrtovanje zahteva zagnanost pri reševanju razvojnih problemov. Če se že vnaprej ve, da ni možnosti za uresničitev načrtovanega, prevlada malodušje, saj je videti, kot da je načrtovanje samo sebi namen. V takih razmerah je še manj možnosti, da bi se z načrtovanjem ukvarjali ustvarjalno najbolj sposobni inženirji z bogatimi izkušnjami pri gospodarjenju z gozdovi. Medtem ko se s projektiranjem na tehničnem področju ukvarjajo najspodobnejši inženirji, prepuščamo mi izdelavo gozdnogospodarskih načrtov pogosto pripravnikom. Kakšen ugled naj ima takšno gozdnogospodarsko načrtovanje? Red na tem področju lahko napravi le državna institucija, ki predpisuje vsebino in potrjuje gozdnogospodarske načrte. To kar se je v zadnjem času zgodilo pri gospodarjenju z državnimi gozdovi v trikotniku med resornim ministrstvom, Zavodom za gozdove Slovenije in Skladom kmetijskih zemljišč in gozdov, je šolski primer rušenja elementarnih vrednot v stroki in na področju gozdnogospodarskega načrtovanja. Tako početje je že vprašanje moralno-etičnih vrednot v stroki. Kako naj po vsem tem pričakujemo red, kvaliteto in napredek na tem strokovnem področju?

6 INTEGRACIJA GOZDNOGOSPODARSKEGA NAČRTOVANJA V SISTEM VODENJA GOSPODARJENJA Z GOZDOVI IN V PROSTORSKO PLANIRANJE

Gozdarska stroka je prisiljena iskati razvojne poti iz sedanjega nič kaj rožnatega položaja zanjo, za razvoj gozdov in za gospodarjenje z njimi. Zgolj z deklarativnimi parolami o mnogonamenskem in sonaravnem gospodarjenju z gozdovi brez ofenzivnega razvojnega koncepta se ne bomo izvili iz sedanje krize.

Parcelno gospodarjenje v drobnolastniškem gozdu, ki v Sloveniji prevladuje, še zdaleč ne nudi vrste temeljnih pogojev za mnogonamensko in sonaravno gospodarjenje z gozdovi. Z vključitvijo v EU se bo z našo ekstremno razdrobljeno kmetijsko posestjo moralo nekaj zgoditi. Prosti trg kmetijskih pridelkov bo tu gotovo opravil svoje. Slovenija je relativno revna na naravnih virih, zato bo prisiljena svoje gozdno bogastvo racionalno razvijati in izkoriščati. Spremembe do katerih bo nujno prišlo v kmetijstvu, bodo gotovo vplivale tudi na gospodarjenje z gozdovi. Na ekstremno razdrobljeni zasebni gozdni posesti ne moremo ostati pri tradicionalnem parcelnem gospodarjenju, saj dobesedno blokira sleherni razvoj.

Gozdarska stroka se ne sme zadovoljiti z zbirokratizirano in pasivno vlogo svetovanja brez upanja na uspeh, ampak mora postati razvojno ofenzivna. Birokratsko mrtvilo in malodušje bi moralo zamenjati strateško zasnovano in ofenzivno gibanje za razvoj. Pomembno vlogo pri tem lahko odigra tudi gozdnogospodarsko načrtovanje, vključeno kot pripomoček v *sistem vodenja gospodarjenja z gozdovi* (gozdarski management). Zlasti območne gozdnogospodarske načrte smo že doslej šteli za pomemben instrument (pripomoček) gozdnogospodarske politike.

Vodenje (management) je dinamična naloga, ki potrebuje tudi take (dinamične, fleksibilne) pripomočke. Zajema vse aktivnosti za *ciljno oblikovanje in vodenje gospodarskih sistemov* (SEKOT 1991, 1993), kar v našem primeru nedvomno vključuje tudi vodenje gospodarjenja z gozdovi prek razvojno zasnovanega gozdnogospodarskega načrtovanja. Strateški management kot inovativno vodenje podjetja je sestavni del podjetniške kulture (SEKOT 1991). Odpirati mora vedno nove možnosti za gospodarjenje z gozdovi. SEKOT (1991, 1993) vidi izredno perspektivo za razvoj (preobrazbo) in uveljavitev gozdnogospodarskega načrtovanja v njegovi integraciji v sistem vodenja gozdnega gospodarstva. Kot

pripomoček v funkciji vodenja nam lahko služi le *razvojno usmerjeno in integralno zasnovano gozdnogospodarsko načrtovanje*, ki povezuje vse dejavnosti v gozdu za harmonično doseganje mnogonamensko oblikovanih gozdnogospodarskih ciljev.

Naš prostor je omejen in ekološko vedno bolj ogrožen, interesov za rabo prostora je vedno več, s tem pa tudi vedno več konfliktov. Z reševanjem konfliktov in racionalno rabo prostora se ukvarja *prostorsko planiranje*. Vključevanje v prostorsko planiranje je pomembna naloga gozdnogospodarskega načrtovanja in možnost za njegovo afirmacijo ter afirmacijo gozdarske stroke. Prostorsko planiranje sloni na koordinaciji in sodelovanju v tem procesu. Take koordinacije in sodelovanja je sposobno le integralno in razvojno zasnovano gozdnogospodarsko načrtovanje.

7 SUMMARY

Up-to-date forest management planning must be organised as a permanent process of learning and as an offensive tool for coping with the complexity of future development of forests and of society, while traditional forest management had a purely defensive role in yield planning.

A strategic planning of development is concerned with basic decisions relating to the guidance on forest development. It often has to solve complex problems and must therefore be innovative.

The planning of forest development is a very complex project that involves many different tasks, for which problem solving methods have to be gradually developed. For this purpose, the system of forest management planning, from the district level down to the smallest detail, is of vital importance.

Multiple-use and close-to-nature forest management requires integrated planning of all forest work so that forest management objectives can be attained in a harmonious way.

The planning of (forest and forest management) development is not a static task or even a task that can be carried out in the style of a campaign once a decade. It is a *process involving a series of tasks*, which requires continuous action and responsibility for developmental problems of a forest. Because of an increasing need for innovations and flexibility, forest management planning should be based on a continuous learning process coupled with forest work and monitoring of forest development. Such a concept of planning is unlike the rigid ten-year validity of forest management plans.

For an offensive developmental planning and its active role in the guidance on forest management, the following conditions must be met:

- up-to-date philosophy or way of thinking in planning, which makes us capable of solving complex problems,
- a well-performed preparatory phase in the process of forest management planning (planning stage);
- a competent manager of a district unit of the Forest Service - responsible for the renewal of a management unit plan;
- a high-quality inventory, based on an integrated approach, of the state of forests and of their economic and social environment;
- critical assessment of operational efficiency of the former forest management when forest management plans are being renewed;
- a high-quality and prompt procedure for adopting a plan;
- high-quality and efficient supervision of forest management;
- possibility that a forest management plan is carried out, otherwise dejection would set in, since it would seem that the plan was just a formality.

Forest management planning may play a very important role if it is included in the guidance on forest management and in landscape planning.

8 VIRI

- ANKO, B., 1979. Temeljne zakonitosti in načela v prostoru in okolju - izhodišče metod ureditvenega načrtovanja. Gozdnogospodarsko načrtovanje - integralni del družbenega planiranja (Zbornik referatov Gozdarskih študijskih dnevov 1977). Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo, Ljubljana, s. 51 - 63.
- BACHMANN, P., 1990. Forsteinrichtung und Walderhaltung. Schweiz. Z. Forstwes., 141, 5, s. 415 - 430.
- GAŠPERŠIČ, F., 1976. Idejna zasnova modela načrtovanja v gozdnem gospodarstvu SR Slovenije. Institut za gozdno in lesno gospodarstvo, Ljubljana, 44 s.
- GAŠPERŠIČ, F., 1979. Gozdnogospodarsko načrtovanje na načelih dinamičnega usmerjanja procesov. Gozdnogospodarsko načrtovanje - integralen del družbenega planiranja (Zbornik referatov Gozdarskih študijskih dnevov 1977). Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije, Ljubljana, s. 65 - 105.
- GAŠPERŠIČ, F., 1981. Gozdnogospodarsko načrtovanje, sredstvo za intenziviranje in racionaliziranje gospodarjenja z gozdovi. Intenziviranje in racionaliziranje gospodarjenja z gozdovi v SR Sloveniji (Zbornik referatov Gozdarskih študijskih dnevov 1981). Biotehniška fakulteta - VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana, s. 53 - 67.
- GAŠPERŠIČ, F., 1983. Oblikovanje optimalnih območnih gozdnogojitvenih strategij. Zb. gozd. in les. 23, s. 179 - 199.

- GAŠPERŠIČ, F., 1987a. Temeljni principi polifunkcionalnega gozdnogospodarskega načrtovanja. *Gozdarski vestnik*, 45, 6, s. 265 - 276.
- GAŠPERŠIČ, F., 1987b. Razvoj gozdnogospodarskega načrtovanja kot problem premagovanja spoznavno-psiholoških ovir. *Zb. gozd. in les.* 30, s. 125 - 139.
- GAŠPERŠIČ, F., 1988. Izpopolnjevanje sistema gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji (Strokovne podlage za obnovo načrtov gospodarskih enot). Biotehniška fakulteta - VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana, 124 s.
- GAŠPERŠIČ, F., 1989. Izpopolnjevanje sistema gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji (Strokovne podlage za obnovo območnih gozdnogospodarskih načrtov). Biotehniška fakulteta - Oddelek za gozdarstvo, Ljubljana, 136 s.
- GAŠPERŠIČ, F., KOTAR, M., 1986. Zaključno poročilo o območnih gozdnogospodarskih načrtih v Sloveniji. *Strokovna in znanstvena dela* 95. BF - VTOZD za gozdarstvo in Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, Ljubljana, 66 s.
- HLADIK, M. in kol., 1995. *Hospodarska uprava lesov*. Lesniška fakulteta Tehniške univerzite vo Zvolene, Zvolen, 148 s.
- KEDROV, B. M., 1987. *O tvorčestvu v nauki i tehniki*. Molodaja gvardija, Moskva, 192 s.
- KOŠIR, Ž., 1979. Fitocenologija kot izhodišče za gospodarjenje z gozdovi na naravnih temeljih. *Gozdnogospodarsko načrtovanje integralni del družbenega planiranja (Zbornik referatov gozdarskih študijskih dnevov 1977)*. Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije, Ljubljana, s. 107 - 146.
- KRIVEC, A., 1979. Potrebe in možnosti celostnega načrtovanja v tehnološko-organizacijskem kompleksu. *Gozdnogospodarsko načrtovanje integralni del družbenega planiranja (Zbornik referatov gozdarskih študijskih dnevov 1977)*. Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije, Ljubljana, s. 179 - 195.
- MARENTIČ-POŽARNIK, B., 1995. Učni stili po Kolbu, v knjigi: *Izziv raznolikosti (stili spoznavanja, učenja, mišljenja)*. Educa, Nova Gorica, s. 77 - 101.
- MLINŠEK, D., 1979. Naravne osnove načrtovanja v gozdarstvu. *Gozdnogospodarsko načrtovanje integralni del družbenega planiranja (Zbornik referatov gozdarskih študijskih dnevov 1977)*. Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije, Ljubljana, s. 37 - 50.
- PRIGOGINE, I., STANGERS, I., 1982. *Novi savez. - Metamorfoza znanosti*. Globus, Zagreb, 309 s.
- SEKOT, W., 1991. *Stand und Entwicklungsmöglichkeiten der Forsteinrichtung als Führungsinstrument im Forstbetrieb*. Eigenverlag des Instituts für forstliche Betriebswirtschaft und Forstwirtschaftspolitik, Wien, 545 s.
- SEKOT, W., 1993. *Studienunterlagen zur Forsteinrichtung*. Eigenverlag des Instituts für forstliche Betriebswirtschaft und Forstwirtschaftspolitik, Wien, 508 s.
- SIMONIČ, A., 1979. Usmerjanje odnosov med gozdom in divjadjo - posebna naloga celostnega gozdarskega načrtovanja. *Gozdnogospodarsko načrtovanje integralni del družbenega planiranja (Zbornik referatov gozdarskih študijskih dnevov 1977)*. Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije, Ljubljana, s. 147 - 177.
- WINKLER, I., 1979. Družbenoekonomska izhodišča za sodoben koncept gozdnogospodarskega načrtovanja. *Gozdnogospodarsko načrtovanje integralni del družbenega planiranja (Zbornik referatov gozdarskih študijskih dnevov 1977)*. Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije, Ljubljana, s. 107 - 146.